

Urbanek, Bożena

Recepcja myśli europejskiej XVIII/XIX wieku w polskiej XIX-wiecznej medycynie

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 40/3, 219-221

1995

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECEPCJA MYŚLI EUROPEJSKIEJ XVIII/XIX WIEKU
W POLSKIEJ XIX-WIECZNEJ MEDYCYNIE

Problematyka XVIII/XIX-wiecznych relacji między istniejącymi oraz tworzonymi w Europie teoriami: filozoficznymi, społecznymi, medycznymi a praktyką medyczną i ich odbicie na gruncie polskim w XIX-wiecznej medycynie, było omawiane w dniu 19 maja 1995 r. podczas sesji, zorganizowanej przez Pracownię Historii Nauk Medycznych Instytutu Historii Nauki PAN w Warszawie.

Uczestniczyli w niej przedstawiciele Akademii Medycznych z Łodzi, Poznania, Warszawy, nadto Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetów: Jagiellońskiego, Warszawskiego, Wrocławskiego oraz Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji.

Wysłuchano 10 referatów. Referatem wprowadzającym i przypominającym klimat oraz tło europejskiego Oświecenia był referat prof. dr hab. Bogdana Roka z Uniwersytetu Wrocławskiego pt. *Myśl Oświecenia i przemiany mentalności społeczeństw europejskich w XVIII wieku*.

Dr Bożena Płonka-Syroka z IHN PAN wygłosiła referat pt. *Świadomość i mentalność polskich środowisk lekarskich początku XIX stulecia jako podłoże teorii i doktryn medycznych przełomu XVIII i XIX wieku*. Autorka zaprezentowała metodologię badań tego zagadnienia (w oparciu m.in. o L. Flecka i M. Foucaulta). W podsumowaniu stwierdziła m.in., że polska społeczność lekarska dokonywała wyboru tych teorii i doktryn, które pozostawały zgodne z jej mentalnością. Cechowało ją przede wszystkim nastawienie praktyczne, dążenie do oparcia na wzorach naukowych sprawdzonych i zaakceptowanych w europejskich ośrodkach, a także niechęć do „czczych” spekulacji i duża ostrożność w wyprowadzaniu wniosków. Pozostawała pod wpływem ideologii Oświecenia (do 1823 r.), co wyrażało się wyborem teorii i doktryn medycznych nie sprzecznych z ową ideologią (brownizm, broussaizm, neohipokratyzm jako doktryna wiodąca) i odrzuceniem jako doktryn „spekulatywnych”, nieracjonalnych poglądów głównie Hahnemanna, Mesmera, Galla. W świadomości polskiego środowiska lekarskiego przełomu XVIII i XIX w. zaobserwować można wpływ takich kierunków filozoficznych jak: arystotelizm (formacja schyłkowa), sensualizm (np. Condillac), filozofia zdrowego rozsądku (Th. Reid), niemiecka filozofia idealistyczna (Kant, Schelling), empiryzm (Bacon).

Dr Tadeusz Srogosz z Akademii Medycznej w Łodzi w referacie pt. *Początki medycyny klinicznej na ziemiach polskich (do połowy XIX w.)* starał się ukazać uwarunkowania, w tym i wpływy obce, które jego zdaniem zadecydowały,

o pojawieniu się na naszych ziemiach medycyny klinicznej. Jego zdaniem jeszcze przed reformą Komisji Edukacji zauważyć można wiele inicjatyw, z których jednak większość z przyczyn społeczno-politycznych nie została zorganizowana (np. założenie szkół medycznych w Warszawie, Grodnie i Siemiatyczach, czy projekty zorganizowania w stolicy Kolegium Medyczno-Chirurgicznego itp.). Działania te oraz praca niektórych szpitali miały się opierać na aktualnych prądach w medycynie, łącznie z wprowadzeniem kształtującego się w Europie postępowania klinicznego. Wraz z reformą Komisji Edukacji powstawały kliniki w Krakowie i Wilnie, chociaż medycyna kliniczna nie znajdowała tam jeszcze pełnego uznania. Po upadku I Rzeczypospolitej, jego zdaniem, medycyna kliniczna rozwijała się nadal w Krakowie i w Wilnie w oparciu o istniejące tam uczelnie. T. Srogosz przypomniał także, iż w Warszawie zakładano kliniki wraz z tworzeniem uczelni medycznych: Akademii Lekarskiej, Uniwersytetu, oraz instytutów: Babienia i Oftalmicznego.

Prof. Jerzy Strojnowski z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie w referacie pt. *Ewolucjonizm w polskiej psychiatrii XIX w.* stwierdził m.in., że zasada ewolucji, sformułowana przez Ch. Darwina, stała się paradygmatem biologii, medycyny, psychologii. Dla psychiatrii szczególne znaczenie miał zdaniem autora, darwinizm społeczny a idee ewolucji wywarły znaczący wpływ na stosunek do chorych psychicznie, a także upośledzonych, przestępców i grup ludności uznawanych za tzw. „niższe”. W referacie zostały omówione poglądy m.in. H.S. Reimarus'a, J.L. Kocha i innych, w tym F. Nietschego, spośród polskich myślicieli m.in. J. Śniedeckiego, A. Dygasińskiego, J. Ochorowicza, B. Rejchmana, J. Nusbauma.

Zagadnienie zdrowia społecznego w okresie rozwijającego się kapitalizmu (XVIII–XIX) przedstawiła doc. dr hab. Jolanta Sadowska z Akademii Medycznej w Łodzi. Jej zdaniem poglądy na kwestie społeczne głoszone np. w okresie rewolucji angielskiej i rewolucji francuskiej, jak również przez myślicieli, zwolenników industrialnej wizji stosunków ekonomiczno-społecznych, kształtowały problematykę w zakresie zdrowia publicznego. Pod ich wpływem zaczęto zwracać uwagę na przysługujące człowiekowi, zgodnie z naturą, prawo do życia w godnych warunkach zdrowotnych i materialnych i poszukiwać skuteczniejszych środków zaspokajania jego potrzeb.

Dr Zbigniew Jastrzębowski z Akademii Medycznej w Łodzi przedstawił referat pt. *Zastosowanie metod statystycznych w medycynie i badaniach stanu zdrowotnego społeczeństwa polskiego XIX w.*

Dr Elżbieta Więckowska z Akademii Medycznej we Wrocławiu wygłosiła referat pt. *Idea medycyny społecznej i jej praktyczne zastosowanie*. Dokonała przy tym próby definicji samego pojęcia a także omówienia zadań, celów, roli i sposobów realizacji medycyny społecznej na ziemiach polskich w II połowie XIX w.

Dr Bożena Urbanek w wystąpieniu pt. *Opieka nad chorym na tle teoretycznych koncepcji europejskiej i polskiej medycyny w I połowie XIX w.* podjęła próbę zdefiniowania obowiązującego mianownictwa, stosowanej metodyki i form opieki w kontekście wpływu inspiracji społecznych i trendów w terapii praktycznie stosowanej na ziemiach polskich.

Dr Felicja Wysocka z Uniwersytetu Jagiellońskiego wygłosiła referat pt. *Kształtowanie się polskiej terminologii anatomicznej do początków XIX w. w świetle aktualnego stanu badań.*

Dr Maria Kordas z Akademii Medycznej we Wrocławiu przedstawiła *Koncepcje medycyny prezentowane na łamach „Krytyki lekarskiej” jako wyraz świadomości polskich środowisk medycznych końca XIX w.*, dokonując przy tym charakterystyki pisma ukazującego się w Królestwie Polskim w latach 1897–1907.

Ostatnim, niejako podsumowującym sesję referatem było wystąpienie dr Jaromira Jeszke z Akademii Medycznej w Poznaniu pt. *Myśl europejska w medycynie polskiej XIX wieku w badaniach polskich historyków medycyny.* W kręgu zainteresowań autora referatu znalazł się przede wszystkim problem stosunku polskich badaczy przeszłości nauk medycznych do sposobu wartościowania ocen, dotyczących wpływu zagranicznych ośrodków naukowych na świadomość i praktykę medyczną, a także określenie czynników determinujących ten proces.

Podczas trwania sesji czynna była wystawa XIX-wiecznych druków medycznych, rycin i fotografii przygotowana przez mgr Hannę Bojczuk, sekretarza Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji, pracownika Biblioteki Akademii Medycznej z Warszawy.

Obradom przewodniczyli i dyskusją kierowali; prof. dr Bolesław Górnicki, prof. dr hab. Andrzej Śródka oraz piszcząca te słowa.

Przytoczony opis treści referatów nie wyczerpuje z pewnością wszystkich zagadnień poruszonych podczas sesji. Mamy nadzieję, że uzupełni go poszerzona wersja referatów, która opublikowana zostanie na łamach pisma „Medycyna Nowożytna” wydawanego przez naszą Pracownię.

Jesteśmy zdania, iż sesja umożliwiła upowszechnienie i jednocześnie weryfikację wyników badań prowadzonych w Pracowni Historii Nauk Medycznych Instytutu Historii Nauki PAN pod kierunkiem doc. dr hab. Zofii Podgórskiej Klawe oraz historyków medycyny, zajmujących się recepcją myśli europejskiej XVIII/XIX wieku w polskiej medycynie.

Bożena Urbanek
(Warszawa)